

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

*«Мистецтву загрозували два чудовиська: художник,
який не є майстром, і майстер, який не є художником».*

Анатоль Франс

За теоретичною концепцією Є. Клімова, людина належить до певного типу професій відповідно до своїх особистісних якостей. Завдяки цьому вона обирає напрям своєї трудової діяльності. Згідно до розробленої цим вченим класифікації типів професій («людина – людина», «людина – природа», «людина – техніка», «людина – знакова система», «людина – художній образ»), вимоги, що ставляться до фахівця, залежать від предмету праці.

Фахівців типу «людина – художній образ» певним чином диференціюють. Так, до переліку професій входять:

1) за сферами застосування трудової діяльності в соціумі: простір – архітектор, дизайнер (ландшафт, інтер'єр, меблі), скульптор; звукове середовище і музика – музикант, композитор, диригент, вокаліст; література – письменник, поет, драматург; образотворче мистецтво – живописець, графік, декоратор; кіно і відео – фотохудожник, кіно- і телеоператор, режисер; сцена – артист (театр, балет), танцівник; зовнішній вигляд людини – модельєр, перукар, візажист, ювелір;

2) за цілями і завданнями праці: організаторський (режисер, постановник, балетмейстер, хореограф, художник-педагог), виконавчий (виготівник художніх виробів, кондитер, кравець) і дослідницький (мистецтвознавець, театрознавець, реставратор) фахи [3].

Закономірно, що трудова діяльність окреслених професій вважається мистецькою. Адже, предметом праці є художній образ, а її метою – досягнення гармонії предметно-просторового середовища, естетичний вплив на людину для примноження духовно-культурної спадщини суспільства.

У найширшому сенсі мистецтво розуміється як майстерність, якою позначаються відповідні знання, уміння, навички і техніка щодо створення естетично-довершеного художнього продукту. Поза вміння вільного володіння образотворчими засобами, як слушно зауважує Т. Стрітьєвич, не може виникнути художній образ і взагалі художній твір [5, 275].

За твердженням В. Казарінової, характерною особливістю майстерності митця є віртуозне володіння секретами композиції [1, 163], основою чого, як переконливо доводить А. Семенов, є витончене почуття гармонії, системної цілісності, художньої виразності, пластичної і стильової єдності як системотворних факторів його професійної творчості та невід'ємного складника композиційної майстерності [4]. У цьому контексті А. Яланським виявлена залежність: «Чим вища майстерність художника, чим багатший його життєвий досвід, чим глибші його почуття та задум, тим сильніший вплив створених ним художніх образів на глядача» [7, 20].

Отже, композиційна майстерність – це основа професіоналізму в будь-якому виді мистецтва, де виявляється таланти особистості. Одним із її показників є здатність митця вдало використовувати наявні і знаходити зовсім нові засоби художньо-образної виразності. Це залежить від його індивідуальних якостей. Насамперед, він має володіти широким світоглядом та розвиненими креативними здібностями. Цю думку підтверджує вислів Е. Гомбриха: «Яким би точним і правдивим не було зображення, що покликане відтворити візуальну інформацію, воно завжди має на собі відбиток, з одного боку, світогляду майстра, а з другого – концепції, яку він прагнув утілити в цьому образі» [6, 28].

Отже, вияв композиційної майстерності засвідчують такі художні твори, у яких досягнута гармонійна єдність змісту і форми. Виконання такого витвору завжди є дуже складним і часто тривалим процесом, що вимагає від митця значної напруги творчих зусиль та активності художньої уяви. Однак не кожен майстер здатний досягнути високої художності твору як складного поєднання його якостей, що визначає приналежність плодів творчої праці до галузі мистецтва. Художність є головним критерієм якості твору, що позначає і відрізняє його від інших предметів і явищ дійсності. Її провідною ознакою є посередництво щодо певного різновиду мистецтва і деякими еталонами його продукції. Різні ступені художності зумовлюють ранжування твору на «стильовий зразок», «шедевр», «халтуру», «примітив» чи «кітч». Для неї істотною є ознака завершеності й адекватної втіленості творчого задуму, тобто того «артизму» автора, що стає запорукою потужного естетичного впливу твору на читача, глядача, слухача.

Відомий вітчизняний естетик і педагог І. Зязюн у своїх промовах перед студентами і викладачами наголошував на тому, що в кожного шлях до майстерності характеризується різним часовим відрізком, але найбільш швидко досягають вершин молоді спеціалісти, які мають вагомий багаж теоретичних і практичних знань, наповнених смыслом обраної професії. Звідси, відданість своєму фаху, жага до знань, наполегливість і працьовитість – запорука досягнення результативності творчої діяльності. Але цей процес складний, іноді таїть у собі неочікувані повороти, повернення до вже пройденого. Він може мати цілеспрямований або стихійний перебіг. Тому бувають випадки, коли капризи творчості вимагають від художника відмовитися від, задавалося б, майстерної композиції. Щоб уникнути цього, митець має виробити власну стратегію творчої

діяльності, що охоплює певний спосіб її організації для створення майстерно виконаної композиції, у якій зв'язки між елементами образу збудовано так, що вони утворюють єдине ціле і завдяки цьому стають привабливішими для сприйняття і розуміння реципієнтом.

Стратегія визначається як спосіб досягнення складної мети, генеральна програма дій, провідний напрям пошуку в процесі виконання завдань творчої діяльності. В. Моляко виокремлює такі її основні різновиди: аналогізування, комбінування, реконструювання, універсалізування, спонтанна підстановка [2].

Аналогізування передбачає використання раніше відомих конструкцій чи їх частин при створенні чогось нового. Вона ґрунтується на вміннях знаходити істотні ознаки, аналогію відношень, відмінності, на здатності до поєднання різного, перенесення ознак з одного явища на інше, до алегорії та вияснення менш зрозумілого через більш зрозуміле. За умови використання прийомів уособлення-алегоризації, уподібнення-метафоризації та символізації митець має змогу досягнути умовності змісту композиції твору.

Комбінування полягає у виборі оптимального співвідношення, порядку розташування і принципів організації частин цілого шляхом добору і виключення невідповідних варіантів композиції для вдалого вираження авторського творчого задуму в творі. Реконструювання ґрунтується на вміннях визначати принципи організації цілісності, виокремлювати частини в ньому, відтворювати ціле із частин, тобто знаходити оптимальне композиційне рішення для зміни вже існуючого твору з метою його вдосконалення. Універсалізування охоплює відносно рівномірне застосування попередніх трьох стратегій. Стратегія спонтанної підстановки пов'язана з елементами невизначеності, за яких розуміння сутності творчої задачі досягається шляхом «спроб і помилок», коли незатребуваним залишається набутий досвід композиційної діяльності.

Реалізація окреслених стратегій є рушійним важелем у формуванні композиційної майстерності майбутніх фахівців мистецького профілю, оскільки вони припускають принцип усвідомлення складників успіху перебігу творчого процесу як рефлексії досвіду становлення професіоналізму.

Свого часу радянський художник, сценарист, теоретик мистецтва і педагог С. Ензейштейн висловив думку, що твір мистецтва можна вважати таким, що відбувся, якщо форма і зміст говорять про одне й те ж саме. Згідно з цим, у процесі навчання мистецтву нині вже немає змоги відокремлювати сферу формальної майстерності від ідеології, адже ці складники однаково важливі і нерозривно пов'язані один з одним. Відтак, у сучасному науково-педагогічному дискурсі особливо гостро постає питання, про те, що ж саме робить митця справжнім професіоналом, результати праці якого є значущими в сучасному соціумі.

Слід зазначити, що художньо-педагогічна наука пройшла тернистий шлях щодо становлення професіоналізму майбутніх фахівців мистецького профілю. Однак залишається відкритою проблема доцільної визначеності особистісно зорієнтованих детермінант освітнього процесу. Її розв'язання вбачається в

динамічному розвитку тих індивідуальних якостей митця, що мають провідне значення у формуванні його композиційної майстерності, а саме:

- перцептивної здатності бачити реалії матеріального і духовного світу у всьому багатстві їх зв'язків із середовищем;
- вразливості, емоційної сприйнятливості до яскравих художніх образів у різних видах мистецтва;
- глибокого розуміння специфіки художньої мови конкретного різновиду мистецтва в контексті її граматики й образного ладу;
- оригінальності мислення, що ґрунтується на багатстві уяви і фантазії;
- спроможності яскравого вираження особистісного внутрішнього світу у зовнішньому на засадах творчої індивідуальності;
- прагнення до максимального вияву художності в мистецькому творі як провідного критерію для його адекватної рефлексії та естетичної оцінки;
- умінь віртуозного використання композиційних засобів виразності й досконалого технічного виконання в процесі художнього формотворення.

Зорієнтованість освітнього процесу на досягнення високого рівня розвиненості окреслених якостей у майбутніх фахівців мистецького профілю актуалізує індивідуальний підхід до вироблення й реалізації стратегій творчої діяльності в царині художнього формотворення, що стає надійним підґрунтям для набуття мистецького досвіду, майстерності і професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казаринова В. И. Красота, вкус, экономика / В. И. Казаринова. – М. : Экономика 1985. – 240 с.
2. Моляко В. О. Методологічні та теоретичні проблеми дослідження творчої діяльності / В. О. Моляко // Стратегії творчої діяльності : школа В. О. Моляко / За заг. ред. В. О. Моляко. – К., 2008. – С. 7-53.
3. Професії типу «людина – художній образ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/kha>.
4. Семенцов А. Ю. Формирование и развитие у студентов взаимодействия художественно-образной и понятийно-логической форм мышления [Электронный ресурс] / А. Ю. Семенцов. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/bitstream>.
5. Стрітьєвич Т. Структура професійної компетенції майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Тетяна Стрітьєвич // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 121 (2). – С. 268-271.
6. Уорд П. Композиция кадра в кино и на телевидении / Питер Уорд ; пер. с англ. А. М. Аемуровой, Ю. В. Волковой. – М. : ГИТР, 2005. – 196 с.
7. Яланський А. Композиція пейзажу як фактор ефективного розвитку художньо-образного мислення студентів / Андрій Яланський // Українська академія мистецтва. – 2014. – Вип. 23. – С. 18-28.